

מעדני כת

משיעוריו של הגאון רבי נפולען הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת בחר בחוקותי תשפ"ג, שנה רביעית גליון 189

בעניין העושה מצוה ולא עשה אותה לכתחלה אם עבר על כל תגרע

והוסיף הבה"ל וז"ל הג"ה וזה הוא תוכחה מגולה להאדם הרוצה להתרשל ממ"ע לפעמים במצות דבר שהוא רק לכתחלה עכ"ל. ובפשוטו כוונתו דכמו שבמתן דמים אע"פ שאם נתן מתנה אחת כיפר מ"מ אם היה צריך ליתן מתן ב' שהן ארבע ונתן רק מתנה אחת עבר על כל תגרע, הכי נמי בכל מצוה אם מקיים את המצוה באופן שיצא רק בדיעבד עבר על כל תגרע, דכמו דבחסר מהמתנות אע"פ שאינם מעכבי הכפרה מ"מ עבר על כל תגרע הכי נמי כשחסר במצוה את הלכתה' הרי הוא עובר על כל תגרע.

ומעתה אם נימא דלכתחילה מודה הרמב"ם דצריך לספור כל הימים לקיים את הדין תמימות וכמושנ"ת, א"כ אם אירע ששכח לספור ביום הראשון יהיה אסור לו לספור שאר הימים דבזה יעבור על כל תגרע, דנמצא שקיים מצוות ספירת העומר כשגירע את הדין תמימות, אך אם לא יספור אע"פ שנמצא שביטל לגמרי מצוות ספירת העומר מ"מ בזה לא עבר על לאו דכל תגרע, דלא קיים המצוה כלל, וא"כ עדיף שיבטל עשה דספירת העומר מאשר לעבור על לא תעשה דכל תגרע.

יבואר אם בביטול מצוה לגמרי עובר בכל תגרע

[אך] באמת אין זה פשוט כ"כ דהמבטל עשה אינו עובר על כל תגרע, דבטורי אבן ברה"ד פ"ט"ו כתב דדוקא בהתחיל במצוה ולא גמר קעבר בכל תגרע ולא כשמבטלה לגמרי, אך כתב דמדברי הרשב"א מוכח דגם המבטל מצוה לגמרי עובר בכל תגרע, דברשב"א בראש השנה דף טז כתב בהא דתקנו חז"ל שלא לתקוע בר"ה שחל להיות בשבת ולא חשו לאיסור כל תגרע משום דכיון דחז"ל תקנו כן לצורך משום גזרה שמה יעבידו ליכא כל תגרע דמצוה לשמוע דברי חכמים ע"ש, ומוכח מזה דדעת הרשב"א דהמבטל מצוה לגמרי עובר בכל תגרע.

ובאמת יש לדון בדברי הטו"א, די"ל דכוונת הרשב"א דעובר על כל תגרע רק התם דע"י תקנת בי"ד עקרו המצוה לגמרי מכל ישראל בזה הרי הוא עובר משום כל תגרע אבל אם יחיד מבטל המצוה בזה אינו עובר על כל תגרע, ועיי' בקה"י ברה"ס' ט"ז שהביא משי"ב בהגהות ברוך טעם על הטו"א, אך בדברי רבינו יונה בשערי תשובה שער ג' אות י"א מבואר בהדיא דכל אחד שמבטל מצוה עובר בכל תגרע וז"ל ויש על כל מצוה עשה אוהרת לאו כוללת שנאמר לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו עכ"ל, הרי דגם יחיד שמבטל מצוה עובר על כל תגרע.

אולם י"ל דגם אם כשימשיך לספור יעבור על כל תגרע מ"מ מחוייב הוא לספור דעשה דספירת העומר וידחה ללא תעשה דכל תגרע, וכמוש"כ בבית הלוי ח"א סימן מ"ב בהא דלובש ציצית של לבן בלי תכלת והרי ע"ז זה הוא עובר בכל תגרע שמבטל המצוה של תכלת, וכתב דאין הכי נמי שהוא עובר בכל תגרע, אבל עשה דוחה ל"ת דעשה של ציצית דוחה ל"ת דכל תגרע, וא"כ ה"נ נימא דעשה של ספירת העומר דוחה ל"ת דכל תגרע, אך בבה"ע י"ד פשיעה כתבו התוס' בערוכין דף ק' א' דלא אמרי' עשה דוחה לא תעשה, וא"כ היכא ששכח ולא ספר ביום הראשון הרי פשע בזה שלא ספר, והעירי לזה ידידי הגאון ר' נחום נבנצל שליט"א.

יבואר אם איסור כל תגרע הוא בקום ועשה או בשב ואל תעשה

אכן נראה לדון דגם אם ימשיך לספור אינו עובר על כל תגרע, דהנה בעיקר איסור כל תגרע חקרו האחרונים האם האיסור הוא בקום ועשה או בשב ואל תעשה, ויסוד השאלה בזה האם עיקר האיסור של כל תגרע הוא במה שאינו גומר את המצוה ונמצא דהאיסור הוא רק בשב ואל תעשה במה שאינו גומר את המצוה, או דעיקר האיסור הוא במה שעושה המצוה בגירע וא"כ האיסור הוא בקום ועשה.

והנה בשער הציון בס' תרכ"ג ס"ק י"א הביא מהפמ"ג דאפי' בבין השמשות ג"כ אין נשיאת כפיים, משום דאיתקש לשירות ובשירות בעינן דוקא יום ברוך. ובשעה"צ

בגליון העבר הובא דבר נפלא בשם מרן הגאון הגדול ר' דב לנדו שליט"א שמי ששכח לספור יום אחד מימי הספירה שסופר שאר הימים בלא ברכה דאם שכח באחד מן הימים לספור בלילה בזה אינו צריך לספור למחרת ביום.

דהנה שיטת הבה"ג שמי שלא ספר יום אחד אינו סופר שאר הימים דבעינן תמימות וליכא, ובבה"ל סימן תפ"ט ס"ח ביאר הא דמי ששכח סופר שאר הימים בלא ברכה משום דהראשונים פליגי על הבה"ג וס"ל דאין ספירת הימים מעכבין זה את זה, וכתב שם וז"ל ואף על גב דכתיב תמימות תהייה כתב הר"י"ץ גיאנות בשם ר"ה גאון דמקיים תמימות בשבועי דהיינו שבכל משלם שבועי כשאומר חשבון השבוע מקיים שבעה שבועות תמימות תהייה, אכן שארי פוסקים לא הזכירו סברא זו וכתבו דהאי תמימות תהייה קאי אכל יומא שהתחיל לספור מבערב וכמו דדרשין במנחות דף ס"ו ובמגילה דף כ' אבל לא לענין שכל הימים יעכבו זה את זה, עכ"ל, ומבואר בדברי הבה"ל דתמימות מעכב או באחד מן הימים או בספירת לילה, וא"כ אם לא ספר יום אחד ושוב שכח לספור בלילה הרי ממנ"פ תמימות מעכב בספירה ידידה, וא"כ לא מהני ליה שישפור ביום, עכ"ד.

והערה על דבריו, דזה נכון רק אם הדין של תמימות מעכב במצוות הספירה, וכיון דהוא לעיובא או כשחיסר לספור יום אחד מימי הספירה, או כשחיסר לספור בלילה, א"כ בכה"ג שחיסר שניהם ממנ"פ אינו צריך לספור, אבל דעת הרמב"ם בהל' תמידין ומוספין פ"ג הל' כ"ג דבין שחיסר בלילה ובין שחיסר ביום סופר למחר בברכה, וא"כ לדבריו ע"כ דאין התמימות מעכב כלל, וא"כ לדעת הרמב"ם אכתי חייב לספור ביום.

יבואר דאפי' אי נימא שמי שלא ספר יום אחד סופר שאר הימים בברכה מ"מ חיסר מצוה לכתחלה שמצוותה שישפרו כל הימים משום דכתיב תמימות

ובאמת יש להסתפק לדעת הרמב"ם אם מודה להראשונים דמקרא דתמימות ילפי' דכל הימים צריכים להיות ספורים, ואם חסר יום אחד מלבד מה שביטל המצוה של אותו היום ביטל גם את הדין תמימות, אך סובר הרמב"ם שהדין תמימות הוא רק לכתחילה, או דסובר הרמב"ם דמקרא דתמימות ילפי' רק דזמן הספירה הוא מהלילה אבל ליכא חסרון בתמימות כשחיסר יום אחד ורק שהוא ביטל המצוה של אותו היום אבל בשאר הימים שישפור הוא מקיים המצוה לכתחילה.

והראני ידידי הגאון ר' נחום נבנצל שליט"א דמהרלב"ח בתשובה ס"ב שכתב ליישב אמאי אין מברכין שהחיינו על מצוות הספירה וכתב דהוא משום דכל שלא ספר כל הימים לא נשלמה המצוה וכל שאינו משלים המצוה מיד אינו מברך שהחיינו על המצוה, וכתב עוד דאפי' להתוס' דס"ל שמי שלא ספר יום אחד סופר שאר הימים בברכה מ"מ אכתי לא נשלמה המצוה לגמרי עד שישפור כל הימים, ומבואר בדבריו דלכולי עלמא כל שלא ספר כל הימים לא קיים המצוה לכתחילה.

והנה הגם דלכאנ"א אין נפ"מ למעשה בזה דבלא"ה הרי הוא מחוייב לספור בכל יום ויום שזוהו מצוות הספירה ומאי נפק"מ אם אינו מקיים המצוה לכתחלה כשלא ספר יום אחד, אולם נראה לכאורה דנפ"מ בזה אם עובר גם בכל תגרע כשחיסר יום אחד, וכדיבואר להלן.

דהנה בבואר הלכה בס' לד ס"ב כתב לדון אי לאו דכל תגרע היינו דוקא דבבר שהגירע מעכב במצוה וכמו ג' פרשיות בתפילין וג' ציציות בבגדו דאין מקיים המצוה כלל, אבל אם אין הגירע מעכב במצוה אינו עובר בכל תגרע, וכתב דזה אינו שהרי הגיתגין במתן ד' שנתנן במתן אחת מבואר בגמ' ר"ה דף כ"ח דעובר בזה משום כל תגרע, אע"פ שאין כל הד' מתנות מעכבין כדאי' בזבחים פרק ב"ש דאם נתנן במתנה אחת כיפר והאריך בענין כל תגרע.

יבואר מש"כ הביאה"ל דאם אינו מקיים המצוה לכתחילה עובר על לאו דכל תגרע

^א ובזהר הקדוש פרשת אמור איתא וז"ל תא חזי כל בר נש דלא מני חושבנא דא דאיונין שבע שבתות תמימות למזכי לדכיותא דא לא איקרי טהור ולא בכלל דטהור הוא, ולאו הוא כדאי למהוי ליה חולקא באורייתא. ומאן דמטי טהור להאי יומא וחושבנא לא אתאביד מניה כד מטי להאי ליליא בעי ליה למלעי באורייתא ולא תהבא בה, וכו' עכ"ל, וחזוין דכשהחשבון לא נאבד ממנו הרי הספירה בשלימות ומטי טהור להאי יומא, ואינו ראה דהזהר ס"ל דספירות הימים

העיר בזה, דהנה ידוע שיש תרי בין השמשות, אחד בין השמשות דר' יהודה ואחד בין השמשות דר' יוסי, ונהי דאנו מחמירין לנהוג כר' יהודה לענין שבת וכמה דברים, אפשר דבזה שיש בלאו הכי דעת רבנו תם וסיעתו דעד לערך חצי שעה קודם צאת הכוכבים אנו חושבין אותו ליום, אפשר דיש להקל לענין נשיאת כפים דנחשבה ליום כל שיש עדיין חצי שעה קודם צאת הכוכבים, וצריך עיון עכ"ד.

יבואר אם נשיאת כפים בבהש"מ עובר בבל תגרע

ובעמק ברכה [נשיאת כפים אות ו'] העיר על דבריו, דהא ודאי באופן שנדע שלא נשאר עד הלילה כי אם זמן מועט שאין בו שהות כדי לגמור את כל הברכת כהנים הרי ברור שאסור להתחיל בברכת כהנים משום שעובר על כל תגרע דהרי יחסר קצת מברכת כהנים, וא"כ בין השמשות דהספק הוא על כל רגע ורגע בפ"ע אם הוא יום או לילה, הרי אפשר דרגע זו היא יום ורגע השני' תהי' לילה, וא"כ אסור להתחיל בברכת כהנים משום חשש לאו דבל תגרע, דשמוא עכשיו אכתי יום הוא ותיכף אח"כ יהי' לילה ולא יספיק לגמור כל ברכת כהנים ונמצא דעובר על כל תגרע.

וכתב שם דמוכרח מזה דיסוד האיסור של כל תגרע הוא רק במה שאינו גומר את המצוה והכא שנעשה לילה הרי הוא אנוס ואינו עובר על כל תגרע.

בענין כל המצוות אם עשה אותם שלא לכתחלה אם עבר בבל תגרע ואם יש בזה משום מהבב"ע

והנה מסתימת דברי הבה"ל הנ"ל נראה דקאי על כל המצוות דשייך בהם לכתחילה ובדיעבד, דאם מקיים את המצוה רק בדיעבד הרי הוא עובר על לאו דבל תגרע שחיסר את הדין לכתחילה של אותה מצוה.

ובפשוטו אין במצוות מן התורה לכתחלה ובדיעבד שהרי רק בקדשים בעיני שנה עליו הכתוב לעכב אבל בשאר המצוות כל מה שאמר הכתוב הוא מצוה גמורה ומעכבת, וכמש"כ הריטב"א סוכה דף י"א לענין אגד שאינו מן התורה דכל בדאורייתא לא שני לו בין לכתחלה לדיעבד יעו"ש, וצ"ב למה היתה כוונתו של הביאור הלכה שזה תוכחת מגולה שעושים המצוה בדיעבד ועוברים על כל תגרע.

ושמעתי מידידי הגאון המופלא ר' משה מייט שליט"א שכתב מרן הגרד"ל שליט"א בגליון המ"ב שלו, שאם יקרא קריאת שמע בלי שהשמיע לאנו אע"פ שבדיעבד יצא מ"מ עבר על לאו דבל תגרע שחיסר את הדין לכתחילה שצריך להשמיע לאנו, ודין זה שצריך להשמיע לאנו מבואר ברשב"א ברכות דף ט"ו ע"ב שהוא דאורייתא, וא"כ אם ביטל דין זה שהוא חלק ממצות ק"ש עובר על כל תגרע.

וכן יש מקום לדון דאם קרא ק"ש ולא דקדק באותיותיה אע"פ שיצא בדיעבד מ"מ עבר על לאו דבל תגרע שחיסר את הדין לכתחילה שצריך לדקדק באותיותיה, דאפשר דדין זה שצריך לדקדק באותיותיה הוא ג"כ דין דאורייתא דילפינן ליה מקרא דולמדתם שיהא למודך תם².

יבואר שדין דקדוק באותיותיה הוא דין בתלמוד תורה ולא בק"ש דייקא

אך י"ל דבזה אינו עובר על כל תגרע, דהנה ידועים דברי הגר"י שאמר שהדין דקדוק באותיותיה אינו דין בק"ש אלא הוא הלכה בתלמוד תורה, וכפי ששמעתי מהגאון ר' יעקב רוזנטל זצ"ל ששאל למרן הגר"י זצ"ל אם ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד הוא חלק מק"ש, והוא משום שראה שמרן הרב ממריסק לא היה מודקדק כדרכו באמירת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ואמר לו בלשון הזה כן ק"ש לא ק"ש אבל אינו דברי תורה, וכוונתו דקדוק באותיותיה בקריאת שמע ילפינן מולמדתם שיהא למודך תם, ואינו הלכה בק"ש אלא בלמוד התורה, ומאחר וברוך שם לא נאמר בתורה א"כ לא נאמר בו דין למודך תם, ודקדוק באותיותיה הוא הלכה בדברי תורה לבד.

וא"כ לפ"ז כשאנו מודקדק באותיותיה אינו מגרע במצוות ק"ש כלל, דאין זה דין בק"ש אלא בתלמוד תורה, ואפשר דבמצוות תלמוד תורה הוא מגרע אבל לא גרע במצוות ק"ש.

יבואר אמאי כשמקיים המצוה רק בדיעבד לא הוי מצוה הבאה בעבירה

אך יש לעיין אם כן אמאי הקורא את שמע ולא השמיע לאנו יצא בדיעבד הרי כיון דכל שלא קיים המצוה כתקונה הרי עבר על כל תגרע וא"כ הרי הוי מצוה הבאה בעבירה דעבר על לאו דבל תגרע בשעה שקיים המצוה.

ואין להקשות דגם אם לא עבר על כל תגרע הרי קרא את שמע וביטל דין דאורייתא ומשום הכי נמי להוי מצוה הבאה בעבירה, דנראה דמשום מה שביטל את הדין

² יעויין בט"ז סימן תרנ"א ס"ק י"א כתב שכשאינו לו כל המינים עובר בבל תגרע אבל צריך לכוון שלא לשם מצוה, וכ"כ בביאור הלכה סי' תרנ"א ס"ב, וכ"כ הטורי אבן סוכה דף ל"א וזה דלא כמש"כ האחרונים.

³ ויש לעיין בזה דאפשר דבל תגרע אינו אלא במגרע המספר שחייבתו תורה כמו ד' מינים שבלולב וד' פרשיות שבתפילין או ד' מתנות ששל המזבח אבל במגרע בק"ש מה שצריך להשמיע לאנו אינו מגרע מחסר חלק מן המצוה אלא בצורת עשייתה ואפשר דלא נאמר בל תגרע בזה אבל בקרא

וכ"כ בקה"י בר"ה סי' ט"ז ליישב קושיית הטורי אבן מהא דאמרי בסוכה דף ל"א דאם לא מצא אתרוג לא יביא פריש ורמזו כי היכי דלא לישתכח וכו' משום דנפיק מינה חורבא, ומשמע דמדאורייתא ליכא איסורא במה שנוטל הג' מינים בלי האתרוג וקשה הלא קעבר על כל תגרע, וכ' הקה"י דכיון שהאיסור הוא רק במה שאינו גומר את המצוה א"כ כל שהוא נמנע באונס אין כאן אפילו עבירה באונס, אלא לא נעשה עבירה הלא כלל, שהרי הוא לא גירע רק מאלו יגרע.

ולפ"ז ודאי דיכול להמשיך לספור דהאיסור הוא במה שאינו גומר את המצוה וא"כ הכא שכבר שכח לספור יום אחד מה שימשיך לספור אינו עובר כלל בבל תגרע דהאיסור הוא רק במה שאינו גומר את המצוה ולא במה שעושה את המצוה בגירוע, אמנם בטורי אבן ובבית הלוי שכתבו דעובר על כל תגרע כשאין לו אתרוג או כשאין לו תכלת מבואר דלא ס"ל הכי, ובאמת נגמ' עירובין דף ק' ובר"ה דף כ"ח מבואר דגם כשאנו יכול ליתן ד' מתנות משום דנתערב במתן אחת ואם יתן ד' מתנות יעבור בבל תוסף מ"מ אם אינו נותן ד' מתנות הרי הוא עובר בבל תגרע².

אמנם בעמק ברכה שם כתב דאפשר דזה כוונת הש"ס במה שאמרו שם דכשעובר בבל תגרע לא עשית מעשה בידך היינו שאין האיסור במה שעשה המעשה בגרוע אלא במה שלא נתן את שאר המתנות ולכ"י יתן מתנה אחת יעו"ש.

דאורייתא שצריך להשמיע לאנו י"ל דלא חשיב מצוה הבאה בעבירה, דאפשר דלא חשיב מצוה הבאה בעבירה רק בעבר על לאו אבל ביטול מצוה לא חשיב עבירה, וכ"כ בקהלות יעקב יבמות סימן ט"ו דלא מציעו ענין מצוה הבאה בעבירה אלא בשעבר על ל"ת דזה נקרא עבירה אבל זה שמבטל מצות עשה אין זה בגדר עבירה אלא חסרון שחיסר מצוה אבל לא שגוף הפעולה הוא מעשה אסורה וכו"ג לא אשכחן שנחשב מצוה הבב"ע.

ויישוב בזה מש"כ הריב"א בתוס' בחולין דף קמ"א בדמקום דאמרין אין עשה דוחה ל"ת ועשה מכל מקום אם עבר וקיים העשה אינו לוקה עליו משום דאף שאין עשה דוחה ל"ת ועשה מ"מ הלאו נדחה והא דאסור לדחות הל"ת ועשה הוא מפני העשה שעם הלאו שעשה לא נדחה מפני עשה ועל מה שעבר על העשה אינו לוקה, ובנו"ב קמא בסוף הספר הביא קושיא מחתנו אמאי אינו לוקה על הל"ת הרי כיון שהיה אסור לו לקיים העשה משום שאין עשה דוחה עשה תו הוי מצוה הבאה בעבירה, וממילא גם ליכא קיום מצוה כלל ושוב יתחייב מלקות על הל"ת, וכתב בקהלות יעקב די"ל דלא אמרין מצוה הבאה בעבירה אלא בעבר על לאו, שהוא עבירה, אבל כשעבר על עשה לא חשיב מצוה הבאה בעבירה, דביטול מצוה אינו חשיב עבירה כדי שנאמר דהוי מצוה הבאה בעבירה.

אבל אם נימא דכל שלא קיים המצוה לכתחלה עבר על לאו דבל תגרע, א"כ הדר תקשי דלהוי מצוה הבאה בעבירה משום דעבר על ל"ת, ואמאי בדיעבד קיים המצוה.

יבואר אם המקיים מצוה בלא כוונה ביטל עשה דלעבדו בכל לבבכם

והנה בספר אמרי בינה ציצית סימן י"ד נקט דגם בביטול מצות עשה חשיב מצוה הבאה בעבירה, דכתב בשם ספר זכור תורת משה מבעל חיי אדם זצ"ל שכתב בקיצור ספר חרדים שחיבר דאף למ"ד דמצות א"צ כוונה מ"מ ביטל עשה של "ולעבדו בכל לבבכם" שנאמר על כל המצות רק שסובר הך מ"ד דעכ"פ יוצא יד המצוה אך מ"מ עבר על עשה זו, והשיג עליו האמרי בינה דאי אפשר לומר כן דא"כ הוי מצוה הבאה בעבירה שביטול המצוה של לעבדו בכל לבבכם, ונימא דלא יצא וממילא לא ביטל העשה, דכל שלא קיים העשה נמצא שלא ביטל עשה של לעבדו בכל לבבכם, ומשום דאף בביטול מצות עשה אמרין מצוה הבאה בעבירה דלא הוי מצוה כדמוכח מגול דהוי מהב"ע אף דעבירה כבר נעשית מ"מ במאי דאנו מקיים מצות והשיב הוי מצוה הבאה בעבירה, עכ"ד.

והנה בדעת החרדים היה מקום לומר דס"ל דביטול מצוה לא חשיב מצוה הבאה בעבירה וכמש"כ הקה"י הנ"ל, אך אם נימא דכשאנו מקיים המצוה לכתחילה עובר על לאו דבל תגרע א"כ אכתי ליהוי מצוה הבאה בעבירה משום דכשאנו מוכין למצוה עובר על לאו דבל תגרע³.

יבואר דבחסרון כוונה לחוד אינו עובר בבל תגרע

אך יש לדון דבחסרון כוונה גרידא אין עובר על לאו דבל תגרע, דבספרי בפרשת ראה איתא מנין שאם פתח לברך ברכת כהנים לא יאמר הואיל ופתחת לברך אומר ה' אלהי אבותיהם יוסף עליכם תלמוד לומר דהרב אפילו דבר לא תוסף עליו, מבואר דבלאו

ולא דקדק באותיותיה שבוה הרי מחסר חלק מאותיות ק"ש ואע"פ שחשיב שקרא הכל מכל מקום לא קרא מקצת מאותיותיה שאינו מעכבין קריאתה ובוה שפיר עבר על כל תגרע, אבל נראה מדברי הביאור הלכה שיש הרבה מצוות שעוברים על כל תגרע כשאין מקיימים אותה לכתחלה ונראה שגם בלא השמיע לאנו הרי הוא עובר על כל תגרע.

³ ומלאו דלא תגזול אפשר דאין ראייה דביטול עשה הוי מהבב"ע משום שכל שלא תיקן הלאו דלא תגזול הרי הוא עובר בהלאו וא"כ ביטול העשה הוא גם כן עבירה שהרי בזה הרי הוא מחזיק באיסור לא תגזול וצ"ע.

קרא דאת כל הדבר לא היה עובר על לאו דבל תוסיף רק במעשה ואתי קרא למימר דגם בדיבור עובר על בל תוסיף, וא"כ יש לומר דבמחשבה אינו עובר על לאו דבל תוסיף, והכי נמי על בל תגרע לא יעבור במחשבה גרידא דמחד קרא נפקי, וא"כ בחסרון כוונה לא יעבור על בל תגרע.

יבואר אם כפרת הקרבן תליא בקיום המצוה של הקרבן

וכן יל"ע אמאי הניתנין במתן ד' שנתנין במתנה אחת כיפר הא כיון דעובר על לאו דבל תגרע הוי מצוה הבאה בעבירה ואמאי כיפר, אך בזה יל"ע דאפשר דבאמת לא קיים המצוה כלל [משום דהוי מצוה הבאה בעבירה] אך מ"מ כיפר כיון דאין כפרת הקרבן תלויה בקיום מצוה עבודת הוריקה.

אך לכא' מדברי הביאור הלכה גופא מבואר דהיה פשיטא ליה דהכפרה תלויה בקיום המצוה של עבודת הוריקה דאי לאו הכי מאי מיייתי הביאור הלכה ראי' מהא דהניתנין במתן ד' שנתנין במתנה אחת כיפר דגם כשאין הגירוע מעכב במצוה עובר בכל תגרע הא יל"ע דבאמת כל שלא נתן את כל המתנות לא נתקיימה המצוה כלל, אך מ"מ כיפר כיון דאין כפרת תלויה בקיום מצוה עבודת הוריקה, אלא ע"כ מוכרח שם"ל להביאור הלכה דהכפרה תלויה בקיום המצוה של עבודת הוריקה ואם לא היה מקיים המצוה היה מעכב הכפרה, וא"כ אכתי קשה דאמאי כיפר הא הוי מצוה הבאה בעבירה.

ואפשר דאע"פ שעבר על בל תגרע מ"מ לא הוי מצוה הבב"ע, דהרי הובא לעי' די"ל דבביטול עשה לא חשיב מצוה הבב"ע, ולכא' הוא הדין בלאו שהוא בשב ואל תעשה לא חשיב מצוה הבב"ע, וכיון דנתבאר לעי' מהאחרונים דיסוד האיסור בכל תגרע הוא במה שאינו גומר המצוה ולא במה שעשה רק חצי מצוה א"כ בל תגרע הוי איסור בשוא"ת ולא חשיב כמצוה הבב"ע.

אמנם למה שנתבאר שהטורי אבן והבית הלוי ס"ל דהאיסור דבל תגרע עובר בקום ועשה א"כ אכתי קשה אמאי לא הוי מהבב"ע.

יבואר דמהבב"ע לא יצא אבל עבירה הבאה במצוה יצא

וי"ל עוד דלא הוי מצוה הבאה בעבירה, דהנה יעוי' במנחת חינוך מצוה תפט אות ב' שכתב בדעת הרמב"ם פ"א מחגיגה ה"א וז"ל ומי שבא לעזרה ביום ראשון ולא הביא עולה לא דיו שלא עשה מצוה עשה אלא עובר על לא תעשה שנאמר לא יראו פני ריקם, עכ"ל, ופירש כוונת הרמב"ם שכתב דלא דיו שלא עשה מצוה היינו טעמא משום דאם נכנס לעזרה בלי שהביא קרבן הוי מצוה הבאה בעבירה ולהכי לא קיים המצוה של ראיית פנים.

ובאפיקי ים חלק א סימן ב בסופו הביאו, וכתב דמסתברא לי דלא שייך בכה"ג מצוה הבאה בעבירה דאין המצוה באה מחמת העבירה, רק להפק דהעבירה נולדה מקיום המצוה, ומהב"ע שמענו אבל לא עבירה הבאה במצוה, דאל"כ השוחט פסח על החמץ יה' מצוה הבאה בעבירה, וזה לא שמענו, ועיין בפסחים (דס"ג ע"א בתוס'). ובסוכה ד"ל ע"א (בתוס' שם, ודבר זה עוד צריך תלמוד עכ"ד, ולפ"ז הכי נמי לא הוי מצוה הבב"ע במה שעבר על בל תגרע, דעבירה זו נולדה רק מקיום המצוה, ומהאי טעמא נמי יל"ד בקושיית האמרי בינה הנ"ל על החרדים דגם למ"ד מצוות אין צריכות כוונה אם לא כיון ביטל עשה דלעבדו בכל לבבכם, והקשה האמרי בינה דא"כ אמאי קיים המצוה הא הוי מצוה הבב"ע שביטל חך מצוה, אך דעבירה הבאה במצוה לא אמרי' לא קשה מיד.

בענין אם בלי סמיכה עובר על בל תגרע

בענין מגילה שמצוה לקרותה כולה מתוך הכתב וקרא מקצתה בע"פ אם עובר בכל תגרע

ויש לעיין להנ"ל מגילה שמצוה לקרותה כולה מתוך הכתב וקרא מקצתה בע"פ אם עובר בכל תגרע ואם קרא מקצתה ע"פ אם יש מקום להקפיד לקרות את כל הנשאר מתוך הכתב דלכתחלה צריך לקרותה כולה וכל מה שקורא יותר מתוך הכתב הוא יותר לכתחלה אבל יש לעיין אם בזה יעבור בכל תגרע שהרי המצוה מגורעת בלא"ה.

וכה"ג נסתפקתי אם במצוה דרבנן עובר בכל תגרע וכמשנ"ת לעיל, א"כ מי שמתפלל שמו"ע ולכתחלה צריך לומר כל התיבות אם חיסר תיבה אחת עובר בכל תגרע, וכן הוי צריך לכוון בכל הברכות אלא דאם כוון באבות יצא אבל אפשר דיעבור בכל תגרע, ונתבאר לעיל דאפשר דבחסרון כוונה אינו עובר בכל תגרע.

1 בענין אם הכפרה תלויה בקיום המצוה

אך יעוי' בחזון יחזקאל קרבנות פ"ו ה"ד דנקט דאם לא קיים המצוה ליכא כפרה, דבתוספתא שם איתא טהאת הציבור ויחיד, כיצד סדר מתן דמים שלהם וכו' חיסר מן המתנות אפילו אחת פסולה, וכתוב שם בהגה"ה צ"ע והוא תמוה דהרי מתנה אחת כיפר, ובחסדי דוד שם כתב דצריך לגרום כשריה, אמנם בחזון יחזקאל בביאורים כ' לבאר דהא דקתני פסולה קאי על מצות הוריקה, כלומר דנהי דכיפר במתנה אחת והקרבן כשר אבל לא קיים מצות מתנת הדם, והא קמ"ל דלענין קיום מצות ד' מתנות אפילו אחת מעכבת, ונפ"מ שאם נתן מתנה אחת והקרבן כבר כשר וכיפר ואין לו דם אלא בכדי מתנה אחת או שתים אין צריך לתתם אפילו משום מצוה כיון דאין לו כדי ד' מתנות ואין נפ"מ במה שיתן עוד מתנה, ודייק כן בלשון התוספתא דשם בה"ג לגבי פרים הנשרפין תני חיסר אחת מן המתנות אפילו אחת פסול וכאן תני פסולה, וכ' לבאר דבתוספתא

עוד שמעתי מהגאון רבי אברהם גרינפלד שליט"א להעיר דאם נימא דכשאנו מקיים המצוה לכתחילה עובר בכל תגרע א"כ אם יקריב הקרבן בלי סמיכה ותנופה יעבור על בל תגרע דהא הסמיכה הוא חלק מהמצוה של הקרבן וכמו דמבואר בגמ' בזהב"ד ד"ז דהסמיכה והתנופה הם שיירי מצוה, וכיון דלכתחילה צריך גם לעשות סמיכה ותנופה אם אינו סומך עובר בכל תגרע, ואם נימא דעובר בכל תגרע, א"כ איך עולה מכפרת על זה הא אין עולה מכפרת אלא על עשה, ואפילו על לאו שאין בו מעשה אין עולה מכפרת כמ"ש תוס' ביומא דף ל"ו א', ולכא' מוכח מזה דלא עבר על בל תגרע כשאנו מקיים רק את הלכתחילה וצ"ע.

ובאמת בלא"ה צ"ע לדעת הרשב"א ורבינו יונה הנ"ל דכל המבטל עשה עובר על בל תגרע א"כ איך עולה מכפרת על עשה הא בכל עשה עבר גם על לאו דבל תגרע, ולדידהו צ"ל דעולה מכפרת על לאו שאין בו מעשה וס"ל דחשיב לאו שאין בו מעשה וצ"ע.

בענין ברכה"מ בלי כוס אם עובר על בל תגרע

עוד יש לעיין אם במצוה דרבנן גם עובר בכל תוסף ובל תגרע, וא"כ יש לעיין אם מברך ברכת המזון בלא זימון כשצריך זימון הרי הוא עובר בכל תגרע, דברכת הזימון נראה מהגמ' ברכות דף מ"ו שהוא מן התורה, ובשער הציון סימן קצ"ז ט"ז כתב דרוב הפוסקים ס"ל דברכת הזימון הוא מדרבנן, אמנם יעויין בחזון איש סימן ל"א שכתב דברכת הזימון דאורייתא, וכתב ולא ידעתי מי הם רוב הפוסקים דס"ל שברכת הזימון הוא מדרבנן.

וכן יש מקום לשאול שהרי גם למ"ד ברכת המזון אינה טעונה כוס מ"מ לכולי עלמא מצוה לברך על הכוס וא"כ אם יברך בלי כוס יעבור על בל תגרע, והן אמת שאם הוא חייב בברכת המזון מן התורה לא יעבור על בל תגרע מדאורייתא, דמדאורייתא אין צריך כוס אבל מדרבנן מיהא יעבור על בל תגרע, או לכל הפחות בברכה"מ דרבנן וכגון שאכל פחות מכדי שביעה יעבור על בל תגרע אם לא יברך על הכוס, והוא תימא, אכן נראה שמה שמצוה לברך על הכוס אינו אלא מצוה מן המובחר כמש"כ הרמ"א סימן קפ"ב ס"א, ובה לא עבר על בל תגרע.

יבואר אם במצוה דרבנן יש בל תוסיף ובל תגרע

ובעיקר הדבר אם במצוה דרבנן עובר בכל תגרע יעויין בספר אסיפת שמועות חנוכה שנשתתף אס"מ שהדליק ביום ראשון של חנוכה ב' נירות אם עובר בכל תוסף, ואמר מרן הגרי"ג שליט"א שאינו עובר בכל תוסף, ובגליון שם הביאו כמה מקומות שנראה שעובר בזה בכל תוסף מדרבנן, דהנה לגבי מקרא מגילה איתא במרדכי מגילה רמז תשע"ה דהקורא ב"ד ובט"ו עובר משום בל תוסיף, ועיין גם בגליוני הש"ס מגילה ב' דהקורא מגילה שלא בזמנה לשם מצוה עובר בכל תוסף דרבנן, ואולי דברי קבלה חמירי ועדיפי מנר חנוכה דרבנן, אלא דא"כ בקריאת הלילה דהוי רק דרבנן לא יהיה בל תוסף וצ"ע.

וכן יש לעיין מהא דכתב בשו"ע סימן תרס"ד ס"ז דהנוטל ההושענות עם הלולב עובר בכל תוסף, ומבואר להדיא דאף בשאר הימים דהוי דרבנן יש איסור כל תוסף, ואולי שאני לולב דעיקר מצותו מה"ת ובהו אמרין כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, וצ"ע דמכל מקום יש הרבה דינים שלא תקנו כעין דאורייתא וצ"ע. **עוד** יש להביא ראייה ממש"כ רשב"א ברכות כ"א דלהתפלל ב' פעמים יש משום בל תוסיף, ומבואר דבמצוה דרבנן שייך בל תוסף וכתבו שם דאפשר דמקור דברי הרשב"א הוא מהרי"ף שם שכתב דהוי כמביא ב' תמידין דעובר בכל תוסף והיינו שיש קפידא מיוחדת בתפילה כיון שהוא כנגד תמידין שלא לחוסף עליו, וצ"ע.

בענין מגילה שמצוה לקרותה כולה מתוך הכתב וקרא מקצתה בע"פ אם עובר בכל תגרע

אמנם נסתפקתי אם חיסר תיבה אחת באחת מן הברכות או לא כוון בברכה אחת האם בחסרון עוד תיבה יעבור בכל תגרע, או שהרי בלא"ה המצוה מגורעת ואינו מוסיף מה שגירע עוד במצוה.

ונראה דתליא במה שנחלקו האחרונים אם בל תגרע הוא עבירה בקום ועשה או בשב ואל תעשה, דהיינו אם העבירה הוא מה שעושה המצוה בגרעון א"כ לא שנא כמה הוא מגרע כיון שהמצוה מגורעת לא שנא אם גירע בה עוד, אבל אם העבירה הוא בשב ואל תעשה דהיינו שהתורה אמרה אל תגרע אלא עשה א"כ כל מה שמחסר התורה מצוה שיעשה ולא יגרע ואם גירע חלק מהמצוה לא יגרע עוד חלק בהמצוה וצ"ע.

הפנימיות הוא פסול בקרבן ולהכי תני בלשון פסול אבל בחטאת חיצונית דקאי על המצוה של הוריקה תני בלשון פסולה.

ולכא' מדברי האבני מילואים מבואר דס"ל דהכפרה תלויה בקיום המצוה, דבפרה פ"ב פליגי תנאי אם אתנן כשר לפרה דרבי אליעזר מכשיר וחכמים פסלי או משום דחטאת קרייה רחמנא או משום דחשיב כמום, והקשה האבני מילואים בתשו' כ"ז על שיטת הרמב"ן [הובא בר"ן פרק כל הצלמים] דאתנן ונעבד פסול למצוה אפילו בדיעבד דא"כ יפסל אתנן לפרה דהא פרה מצוה היא ע"ש. ומבואר דס"ל להאבני מילואים דההכשר של הפרה תלוי בקיום המצוה, דאל"כ מה הקשה על הרמב"ן הא שפיר יל"ע דאתנן פסול למצוה אפילו בדיעבד, אבל מ"מ הפרה גופא כשריה ומטהרת, ולכן צריך לקרא דחטאת קרייה רחמנא דמשום כך הוי פסול להקרב.

נשאלתי כמי שנודמעו לו ענבים מחו"ל ושהו אצלו עד שכבר לא היו במיטבם לאכילה, ועשה מחלק מהם יין כדי לקדש עליו בשבת, והנה לכאורה יין זה נתחייב בתרומה שהרי גמור מלאכתם היה בארץ, והרמב"ם פ"א מתרומות הל' כ"ב כתב וז"ל **ואם נקבעו למעשר ביד ישראל אחר שנכנסו לארץ חייבין במעשרות מדבריהם**, עכ"ל, ובפשטות שיטת הרמב"ם דאני חייב בתרומה אלא מדבריהם אבל הכנס"מ שם תמה באמי אינו חייב אלא מדבריהם דמי"ל מחילה שמתחייב מן התורה לדעת הרמב"ם, ולכן בתירוץ בתרא שם דחק בדעת הרמב"ם **דמונתו דאם הוקבע למעשר בחו"ל חייב מדבריהם אבל בגמור מלאכה בארץ חייב מן התורה**, וכן דעת הגר"א (ויד"ס ש"ל"א ס"ק כ"ט) הדיוכם מנדא, ועב"פ בוודאי פירות אלו חייבים בתרומה, ולכן בערב שבת אחר שסחט היין מן הענבים עישר את היין וקרא שם תרומה ותרומ"ל על אותם הענבים הסחוטים שנשארו אחר סחיטתם.

אבל בשבת שם על לבו שאותם הענבים הסחוטים שקרא עליהם שם תרומות ותרומ"מ הרי הם פטורים מתרומה מה שהרי הם גידולי חו"ל שלא נגמרה מלאכתם בארץ, א"כ הרי הוא עישר מן הפטור על החיוב ולא עשה כלום, והרי היין טבל כשהיה והרי הוא צריך לעשר את היין שוב בשבת בכדי שיוכל לקדש עליו, ואילו היה עושה כן בפירות הארץ היה חל עישורו בדעבד אע"פ דלא נגמרה מלאכתו של הענבים הנותרים בדעבד מהני הפרשה ממה שלא נגמרה מלאכתו על מה שנגמרה כבר, כמו שאמרו במשנה שלהם פ"ק דתרומות דאע"פ שאינו מחויב עדיין מ"מ כיון שעתידי להתחייב חשיב כתרומה מחויב על החיוב.

והנה אבות האיש עשה עשרה מע"ל על המעשרות שע"כ הוא יכול לעשר בשבת, אבל מהיין עצמו לא רצה לעשר כיון שהיה לו יין בצימצום לקדש עליו, ושאל איזה תחבולה יכול לעשות בכדי לעשר מהענבים הנותרים.

יב' אם הסוחט ענבים לתוך הקדירה חשיב אותו יין כנגמרה מלאכתו בארץ לחייבו בתרומה והציע השואל שיסחט את הענבים הנותרים לתוך קדירה של אוכל, ובכ"ז אינו מתחייב משום סוחט שאינו עושה מאוכל משקה שהרי סוחט לתוך האוכל והו"ל אוכל לאוכל (וכמבאר בשו"ע סי' ש"כ וסי' ש"ח) ופי' מה שנתבאר בזה באריכות בגליון 133 לענין סוחט לימון לתוך סוכר, ואח"כ יעשר ממה שסחט על הענבים דכ"ג מעשר מהיין על היין, אך יליד האם כה"ג חשיב שמעשר מהיין דכיון שנחשב לענין שבת שסחט אוכל לתוך אוכל ולא עשה כאן משקה, הכ"נ יל"ע דאפשר דלא חשיב יין לענין דחשב כנגמרה מלאכתו בארץ.

והיה מקום להציע שיסחט את הענבים לתוך אוכל, ואח"כ ישפוך לכלי ריק וישאר לו משקה של היין לבדו, אמנם אם דעתו מראש ליתנו במשקה הוא מחלוקת האם מותר מראש לסחוט אותו לתוך האוכל, דאוכל שעתידי ליתנו במשקה נחלקו בזה המשגיב והחזון"א, דבמשגיב סי' ע"ב הותר לסחוט על הסוכר ואח"כ לשפכו לתוך המשקה, אבל בחזון"א (סימן נ"ו אות ז') כתב לאסור סחיטה זו, אבל כתב ואפשר שאם יאכל רובו והמיעוט ישלך למים מותר, ואם צריך ליתן מיין לימון לתינוק לרפואה יש לעשות כן, אבל מ"מ לכאן כאן לא יוכל לעשות עיצה זו לחזון"א. **והנה** איתא בגמ' (בבא בתרא דף צ"ז ע"ב) אמר רבא סוחט אדם אשכול ענבים, ואומר עליו קידוש היום, ובשו"ע (סימן ע"ב) העתיק לשון הגמ', ובפשטות מונת הגמ' דסוחט אדם אשכול ענבים בערב שבת ועושה עליו קידוש היום בשבת, אמנם בארחות חיים לר"י מלוניל עמד בלשונו זה ונראה לכאורה שסוחט אדם אשכול ענבים ועושה עליו מיד קידוש היום, וזה לא יתכן משום חזון"א, וישב בזה בתרי אונסי, או דארייז בערב שבת וסוחט אשכול ענבים ומקבל עליו שבת בקידוש היום, ועוד כתב דארייז שסחט האשכול ענבים לתוך הקדירה, וכמו שאמרו סוחט אדם אשכול ענבים לתוך הקדירה.

יבואר אם שירי לסחוט ענבים לתוך הקדירה ואח"כ להוציאם ולשתותם ובפשטותו לא יעשה קידוש על היין הנבל בתוך הקדירה דלא חשיב יין לברך עליו בורא פרי הגפן, אלא ע"כ כוונתו דסוחט לתוך הקדירה באופן שיוכל להוציא המשקה מהקדירה לאחר מכן ולתתו בתוך הכוס לעשות עליו קידוש היום, ולכאורה מבואר מדבריו דלא כדברי החזון"א, שהרי מבואר מדברי הארחות חיים דאף אם דעתו לעשותו משקה ויעשה עליו קידוש היום מ"מ שירי לסחוט לתוך אוכל כיון דבשעת הסחיטה סוחט לתוך אוכל.

בעניין שהודאה על הייטורים מביא הרבה ישועות חשדתי לפני הקדוש ברוך הוא רבנו של עולם כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה, ע"כ. וז"ל ר' אמאי דווקא מצוה ורובנו זו שהחמירו על עצמם וזכים ישראל שהקב"ה ישא פניו להם, והרי יש הרבה מצוות שהחמירו חכמים להרבות על דברי תורה מן בגד של שאר מינים בציצית, ובית שכור שחייב במזוזה מדרבנן, וכן רבות מצוות שחייבונו חכמים ולא נאמר עליהם שבזכות חומרא זו וזכים שהקב"ה ישא פניו להם. **ושמעתי בשם הגאון ר' שמואל נפן שליט"א** שהיה בגיטו קובנא והרבה פעמים הוצרך לברך ברכת המזון כשלא היה שבע ועלה בדעתו הפירוש בדברי חז"ל אלו דאפשר שבמקצתה זו של ברכת המזון היא להודות לך, יתברך על הטובות שגמלתו, והתורה לא חייבה להודות אלא כששבעו כל צרכם וישראל החמירו על עצמם שגם כשלא ניתן לו הטובה בשלימות מברכים ברכה"מ שהרי באוכל כזית ולא שבע ממנו הרי לא נתמלא רצונו, ומכל מקום ואמר על הטובה שניתן לו ועל ה' הקב"ה נושא מלך פנים שמי שמודה על הטובות שניתן לו וזכה לישועות של הקב"ה ובפרט כשמודה גם על הטובה החסירה שלא ניתן לו בשלימותה.

¹ ומהני לעשות תנאי לעשר את טבל ודאי אם הוא שלו כמש"כ הרמב"ם (פ"ט ממעשר ה"ז) בזה"ל יפנינו שמותר לאדם להתנות תנאים אלו על הדמיא אע"פ שאינו ברשותו, אבל בורא אינו מתנה אלא על דבר שברשותו. ² ויעיין שם בסעיף ז' שכתב רבינו חננאל שאסר לסחוט לתוך הקדירה מכל מקום השו"ע סתם להיתר לסחוט ענבים לתוך הקדירה ובכ"ז פ"י כתב דמכל מקום המותר בהבוא עליו בריכה.

והיה אפשר לדחות דארייז בכ"ז שסוחט באופן שלא יצטרך להוציא מהקדירה לעשותו משקה, וכגון שסוחט על גבי פת הרבה ענבים והיין צף על הפת, וחשיב שפיר יין לברך עליו בורא פרי הגפן ולעשות עליו קידוש היום, אולם בדעת החזון"א גופא אי אפשר לומר כן דכתב (שם סק"א) דהא דמהני סחיטה לתוך אוכל היינו דווקא **כשנספג באוכל ולא צף למעלה**, אבל כשצף מלמעלה חשיב משקה, ולכאורה הוא מוכרח שאם אמרנו שיוכל לעשות עליו קידוש היום א"כ חשיב משקה ואסור לעשותו בשבת, וא"כ מש"כ החזון"א צ"ע ממש"כ הארחות חיים דשייך לסחוט ענבים בשבת לתוך הקדירה ואח"כ לקדש עליו וצ"ע.

ואפשר דכוונת הארחות חיים שיסחוט הרבה יין לתוך האוכל ויאכל את רוב האוכל עם היין שכתוב וישאיר מעט מן היין כדי לקדש עליו, דבזה הותר החזון"א במקום הוצרך. אך צ"ע איך יאכל קודם קידוש (אא"כ נימא דאדם אחר עושה את הקידוש).

אמנם אפשר לומר דבאמת יסחוט לתוך אוכל ולא יוציא שמוטתו גם לחזון"א, ומ"מ לענין גמור מלאכה נחשב כנגמרה מלאכתו מן אחרי הסחיטה, שילענין גמור מלאכה א"צ שיחשב ליין ושפיר יוכל לעשר ממנו על היין, שהרי בוודאי כל ענבים שלא גמרו אלא דעתו לעשות מהם יין פשיטא שגם אם יסחט הענבים לתוך הקדירה הרי זה גמור מלאכה דידהו שהרי בזה שסחטן נגמרה מלאכתו, וא"כ גם בגדונו ידון גם כשסחטן לתוך הקדירה נגמרה מלאכתו ונתחייב במעשר ושפיר מופריש ממנו על היין.

יב' אם ענבים שנגמרו מלאכתן לאכילה בחו"ל וסחטן בארץ אם נתחייבו במעשר

אכן בעיקר חיוב מעשר של אותו היין הוא אינו ברור כל כך, שהרי בפשטות כבר נגמרה בחו"ל מלאכתן של הענבים לאכילה, ורק אח"כ בארץ חשיב עליהם ליין לכאורה לא חשיב שנגמרה מלאכתן של הענבים בארץ.

אמנם בחזון איש מעשרות סימן ה' ס"ק ב' כתב וז"ל ואם רוב זיתים וענבים במקום הזה לאכילה הלוקח מן הנכרי **פטור אף שלוקח לדורסן שכבר נגמרו ביד נכרי**, מיהו יש מקום לומר כיון **דעיקר חיוב זיתים וענבים משום תירוש ויצהר וכמש"כ הרמב"ם פ"ב מ"ב פ"ה ב'** כל שעושהו יין ושמנו הוי כגמור ביד ישראל.

וכתב עוד שם והנה נחלקו הב"י והמב"ט בלוקח ענבים ועשאו יין ואין ספריהם ביד ואפשר דרוב ענבים היו בזמנן לאכילה, וכמדומה דכן הוא בזמננו שאין אנו רגילים ביין כמו הראשונים, ונחלקו משום **דעיקר החיוב מה"ל הוא ביין וכמש"כ**, ולפי' הנהנו לנו המנהג דכשלוקחין ענבים לאכילה פטורין, וליון חייב להחמיר כדעת ב"י וכמדומה שאין מברכין על הפרשתן שאין הדיון זה מוכרח, אבל במקום שסתם ענבים לדריכה אף שלוקח מן הנכרי לאכילה חייב מעיקר הדיון ומבשר על הפרשתו אמנם לדעת הסובין דבזה"ל יש קנין לנכרי לעולם פטור ואפשר דיש לחוש לענין ברכה, עכ"ל.

ומבואר בדבריו דאע"פ שנגמרו ביד הגוי לאכילה אם נמלך עליו ליון הרי זה מתחייב במעשר, וכתב שכ"כ בב"י בתשובה, ובדרך אמונה פ"א מתרומות בעין ההלכה ס"ק רמ"ט כתב ששמע שהחזון"א הורה לברך על הפרשתם.

אמנם המעיין באבאקת רוכל בתשובה ח' יראה שאינו מבואר שם דארייז בענבים שנגמרו לאכילה דאפשר שלא נגמרו לאכילה ביד מיד ולהכי מתחייב אצל ישראל אבל אם נגמרו לאכילה אצל הגוי ובפרט היכא שרוב הענבים הם לאכילה אפשר דגם הב"י מודה להמב"ט שאינו מתחייב במעשר וצ"ע.

יבואר דלהחזון איש לא המני מה שיסחוט הענבים לתוך הקדירה

ונמצא לדעת המבטי ודעימיה אינו צריך לעשרו כלל, אבל לדעת הסוברים דצריך לעשרו, יש מקום לומר דלא מהני מה שיסחוט את הענבים הנותרים לתוך אוכל ויפריש מהם משום שהרי פירות אלו נגמרה מלאכתן לאכילה, אלא דכיון דענבים עומדים ליין ועיקר מה שנתחייבו משום שהם תירוש ולכן כל שעשאו יין הרי חשיב כלא נגמרה מלאכתו אבל בזה שלא נעשה יין אלא אוכלים לא חשיב נגמרה מלאכתו וממילא תליא בהאי פלוגתא הנ"ל וצ"ע.

וכשאנו נושאים פנים להד' יתברך ומברכים אותו גם כשנראה לנו שלא נתן לנו הטובה בשלימותה הקב"ה נושא פנים לישראל ונותן להם הברכה גם כשאין הם ראוים לכך. והוא מפורש במדרש רבה במדרש פרשת נשא פרשה יא סימן ז' וז"ל כתוב אשך אומר ישא ה' פניו אליך וכתוב א' אומר (דברים) אשר לא ישא פנים כיצד נתקיימו שני כתובים הללו כשישראל עושין רצון המקום ישא ה' פניו אליך וכשאין עושין רצון המקום אשר לא ישא פנים, ד"א ישא ה' פניו וכו' הקדוש ברוך הוא נושא פנים והלא כבר נאמר אשר לא ישא פנים **אמר הקדוש ברוך הוא כשם שהם נושאים לי פנים כך אני נושא להם פנים כיצד כתבתי בתורתך ואכלת ושבעת וברכת ואדם מישראל יושב הוא ובניו ובני ביתו ואין לפניהם כדי שביעה ונושאו לי פנים ומברכין ודקדקו על עצמן עד כזית ועד כביצה לפיכך ישא ה' פניו ע"כ.**

וזה לימוד ערוך לכל שכל המודה ומברך דא' יתברך גם כשאין טובתו שלימה וזכה לנשואים פנים מאת ד' יתברך. ומצאתי דבר נפלא בזהר פרישת שלח דף קע"ג ע"א דהא רב המנענא סבא (נ"א רב מתיבתא) אמר (תהלים כ) **ישלח עורך מקדש גוי**, מקדש דא קדוש דיום, ומציון יסעדר דא המוציא אידהו סעיד לבא דבר נש, ימור כל מנחותין פטורים מן המעשר ואפי' אם אחר, דא נטילת דיום בתרייתא, ועולתך ידשנה סלה דא ברכת המזון בזמנו, **ואי את עבדי כן יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא**, עכ"ל.

² ואין לומר דמאחר וסחט הענבים ליין גם אותם הענבים חשיב כנגמרה מלאכתו וחייבים במעשר דמסתברא שאותם הענבים הסחוטים כיון שעדיין לא נעשה יין אכתי לא נתחייב במעשר שהרי הם פירות חו"ל שפטורים וכל חיובם הוא לא משום שעשו יין וממילא אותם הענבים הסחוטים פטורים מן המעשר ואפי' אם יחשב לעשות מהם יין גם מאותם הענבים הנותרים גם כן לא מהני להפריש מהם כל זמן שלא עשאו יין.